

Jože Ramovš

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, Ljubljana

UDK 811.163.6'242:316.356.2:173

Družina – osnovna in vseživljenjska šola jezika

Materni jezik je glavno orodje za občevarje ali komuniciranje med ljudmi. To velja za vse tri načine besednega komuniciranja: razvedrilni klepet, delovni in osebni pogovor – za tega še prav posebej. Rodna družina s svojim specifičnim načinom doživljanja in govorjenja primarno utiri otroka v njegov osebni način doživljanja sebe, drugih in sveta, s tem pa tudi v rabo rodne narečne materinščine za medčloveško sožitje. Njej sledi po pomenu lastna družina. Novi raziskovalni podatki, ki jih navajamo v prispevku, kažejo, da prebivalci Slovenije, ki so stari 50 in več let, plebiscitarno pričakujejo od države, njenih uradnikov, vrstev, osnovnih šol in znanstvenih ustanov temeljno odgovornost za varovanje lepe in pravilne slovenščine v vsakdanji rabi ter pomoč družini pri njenem kulturnem poslanstvu prenašanja materinščine naslednjemu rodu.

The mother tongue is the main tool for communication between people. This applies to all three forms of verbal communication: an entertaining chat, a work conversation, or a personal conversation – particularly the latter. The birth family with its specific way of experiencing and speaking, primarily steer the child towards a particular way of experiencing itself, others and the world, and at the same time, the use of a specific dialect for human co-existence. In terms of importance it is followed by one's own family. New research findings are presented which show that residents of Slovenia over the age of 50 are firmly convinced that the state, its officials, nursery schools, primary schools and academic institutions bear a fundamental responsibility for the protection of beautiful, correct Slovene in everyday use and for providing help to families in their cultural mission of transferring the mother tongue to the next generation.

Lani sem na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture v zaključnem prispevku *Slovenščina – orodje človeškega dialoga* (Ramovš 2010) predstavil spoznanja o tem, da imajo slovenščina in drugi slovenski jeziki dve jezikovni poti, po katerih človek prihaja v spoznavni stik z naravo, drugimi ljudmi in samim sabo: *empirično* ali *izkustveno*, ki omogoča materialni napredek, in *doživljajsko*, ki omogoča človekov osebni razvoj in kakovostno medčloveško sožitje. Ugotavljali smo, da se ta celostna usmerjenost kaže poleg živega besednega izraza tudi v značilni osebni glagolski skladnji slovenskega in drugih slovanskih jezikov ter da je aktivno glagolsko govorjenje primernejši način za izražanje odgovornega človekovega življenja in sožitja kot brezosebno samostalniško izražanje, značilno za današnje germanske in romanske jezike. Omenili smo še, da slovenska posebna značilnost – dvojina pristneje in bolj osebno izraža dialog pri komuniciranju med dvema človekoma ali skupinama kot množinska oblika. Te ugotovitve so nam bile ob koncu lanskega seminarja dodatna motivacija za učenje in rabo slovenskega jezika v neslovenskem okolju; globinsko so utemeljevale smisel učenja slovenščine in drugih slovanskih jezikov, ki so s svojim bolj osebnim doživljanjem in govorico bistveno dopolnilo germanskemu in romanskemu mišljenju za celosten in skladen razvoj Evrope, v tem času pa še zlasti za naš skupen razvojni dvig iz današnje demografske, ekonomske in ekološke krize.

Letos bomo v tem prispevku ostali pri isti temeljni nalogi slehernega izobraževanja, ki je osvajanje znanj in veščin za kakovosten osebni razvoj ter za skladno sožitje z ljudmi in naravo.

To nalogo bomo pogledali z vidika družine, ki je osnovna in vseživljenjska šola komuniciranja, še prej pa osnovna in vseživljenjska šola tistega, iz česar jezik in komuniciranje izvirata: človekovega doživljanja sebe, drugih ljudi in sveta.

Jezik je orodje za komuniciranje

Ljudje vzpostavljamo stik in izmenjavo z drugimi ljudmi in stvarmi poleg nagonskega načina kot živali tudi na zavesten, osebni, namenski način: z njimi občujemo ali komuniciramo, kot rečemo z mednarodno uveljavljeno tujko latinskega porekla. Komuniciranje je človeška prednost pred ostalo naravo. Od hominizacije pred tremi milijoni let s komuniciranjem postopoma ustvarjamo kulturo. Komuniciranje med ljudmi se dogaja na tri načine.

Najbolj prvinsko komuniciranje je **vedenje**: geste, mimika, drža telesa, gibanje in vsi preostali nebesedni izrazi človekovega vedenja, ki imajo za drugega nek pomen ali sporočilo. Nebesedna govorica z vedenjem je prvinska, celostna, doživljajska, njeno vsebinsko sporočilo je neločljivo zlito s čustvenim nabojem. Zato je nebesedno komuniciranje z vedenjem odločilnega pomena za sožitje med ljudmi, za njihove odnose, razmerja in sodelovanje. Že tukaj poudarimo dejstvo, da se nebesedne ali vedenjske govorice naučimo s posnemanjem, predvsem v zgodnjem otroštvu v rodni družini.

Drugi način komuniciranja so človekova **dejanja**, ki jih stori drugemu ali zanj. Strokovna literatura posebej ne govori o dejanjih kot načinu komuniciranja, razen kolikor so dejanja oblika vedenja. Na temelju svojega dolgoletnega celostnega antropološkega preučevanja komuniciranja ugotavljam, da človekova zavestna dobra ali slaba dejanja mnogokrat odločilno povežejo ali ločijo dva človeka oziroma človeške skupine. To se dogaja še posebej v primerih, ko sta nebesedno in besedno izražanje šibka, pomanjkljiva, nepristna, lažniva ali kako drugače nekongruentna. Vsekakor so dobra dejanja z drugim ali zanj v dolgotrajnem odnosu najbolj trden način občevanja.

Tretje in glavno komunikacijsko ali občevalno orodje med ljudmi je **jezikovna govorica**. Glasovni izrazi, besede in njihove povezave so orjaški sistem simbolov, s katerim si med seboj posredujemo, kar mislimo, čutimo, doživljamo, hočemo ali nočemo, želimo ali nam je odvratno, kar obujamo preteklega v svojo zavest in kar načrtujemo za prihodnost; z govorico naslikamo sebi in drugim realno vsakdanjost in tudi nepredstavljive abstraktne zadeve. Govorica je nepogrešljiv pogoj za človekov osebni (ontogenetski) razvoj, prav tako pa za filogenetski razvoj človeštva, posameznih narodov in drugih skupnosti.

Že prastari misleci so poznali vrednost in pomen besednega jezika za sožitje med ljudmi. Konfucij je npr. na vprašanje, česa se najprej lotiti za modro in uspešno upravljanje skupnosti, odgovoril: »Zagotovo razčiščenja pojmov.« In to trditev takole utemeljil:

Če pojmi niso točni, potem besede ne ustrezajo; če besede ne ustrezajo, se dejanja ne uresničijo; če se dejanja ne uresničijo, potem morala in umetnost ne uspevata; če morala in umetnost ne uspevata, kazni ne zadevajo prav; če kazni ne zadevajo prav, potem ljudstvo ne ve, kam naj človek položi roke in noge. Zato naj plemeniti skrbi za to, da bo vsekakor znal pojme spraviti do prave besede in svoje besede na vsak način uresničiti v dejanjih. Plemeniti ne trpi, da je v njegovih besedah nekaj v neredu. (Konfucij 1988: 166.)

Danes je strukturna analiza besednega jezika enakovredna arheologiji pri spoznavanju kultur iz davne preteklosti in pri razlagi današnjega kulturnega in političnega stanja, kot to raziskuje npr. svetovno znani Noam Chomsky (1989). Pozornost na govorico je nepogrešljiv način za rast in terapijo partnerskega in družinskega odnosa (Engl, Thurmaier 1995).

Kakor razlikujemo tri načine komuniciranja – z vedenjem, dejanji in besedno – tako smo tudi besedno komuniciranje med ljudmi razvrstili v tri skupine: klepet, delovni in osebni pogovor (Ramovš 2007a: 37).

Klepet je govorjenje o čemer koli, kar je sogovornikoma ali sogovornikom zanimivo v danem trenutku, za življenje in sožitje pa te pogovorne vsebine niso posebno pomembne. Klepet je namenjen sprostitvi, razvedrilu, sproščnemu skupnemu bivanju in površnemu medsebojnemu povezovanju med ljudmi. Pri klepetu je pomembno le to, da je pošten in ne škodi nikomur, da ne preide v obrekovanje ali opravljanje odsotnih. Klepeta se ni treba učiti, verjetno se ga tudi ne da. Navadimo se ga spontano v družini in ostalem socialnem okolju, kjer živimo. Na tak način vse življenje oblikujemo in spreminjamo svoj slog klepetanja.

Delovni pogovor je medsebojno posredovanje sporočil, ki so povezana z delom, sodelovanjem, organizacijo časa, dejavnostmi in sožitjem, z učenjem in izobraževanjem, z zaslužkom in koristnostjo, z zadovoljevanjem človekovih osnovnih materialnih, duševnih in socialnih potreb, z vsem, kar omogoča, da ljudje preživimo telesno, duševno in socialno. Delovni pogovor se dogaja v medčloveškem razmerju, kjer lahko prispevek vsakega merimo s časom, denarjem, pravicami, dolžnostmi ali drugimi merili. Delovni ali poslovni pogovor ima svoje zakonitosti in pravila. Danes je učenje poslovnega komuniciranja, javnega nastopanja, govorništva in drugih oblik delovnega pogovora predvsem v ospredju zanimanja menedžerjev, politikov, časnikarjev in vseh drugih, ki hočejo imeti pomembnejšo vlogo v poslovnem in družbenem življenju. Tudi za družinsko sožitje je pomembno, da se navadimo dobrega dogovarjanja o delu in vsem drugem, kar omogoča uspešno družinsko poslovanje in sožitje.

Osebni pogovor se dogaja v ozračju osebne bližine človeka s človekom ali v majhni skupini. Dogaja se v osebnem odnosu, kjer človek ne računa, kaj daje in kaj bo prejel, kjer »odnese« drugemu v dar del samega sebe: svoje doživljanje, svoje izkušnje, želje, stiske in kjer vse to od drugega sprejema, ne da bi pri tem doživljal svojo manjvrednost ali čutil, da se je pri njem zadolžil. Z osebnim pogovorom se ljudje človeško povezujemo v občestvo, ki nas počlovečuje in nam omogoča v življenju doživljati nekaj globlje človeške sreče in smisla. Predvsem pa je osebni pogovor gradivo za človekovo osebnostno rast. Za osebni pogovor se zdi, da je v današnji družbi najbolj zanemarjen in da ga mnogi zelo pogrešajo. Zadnja leta odkriva znanost tudi njegove zakonitosti, in sicer predvsem pozitivna psihologija, socialna in psihoterapija pri raziskovanju uspešnih zakonov in družin (Covey 1998) ter tudi uspelega osebnega prostovoljstva, ki je lahko bližnjica pri učenju lepšega sožitja. Na tej osnovi nastajajo praktična pravila za lep osebni pogovor in praktični tečajji za njegovo učenje in vadbo (Engl, Thurmaier 1995; Ramovš 2007a). Pravila za osebni pogovor so sestavljena iz štirih skupin pravil: iz pravil za klicanje človeka z njegovim imenom, dobro pripovedovanje, dobro poslušanje in dobro molčanje.

V vsakem sožitju so vse tri oblike govorjenja nepogrešljive, vendar ne enakomerno. V delovnem razmerju prevladuje delovni ali poslovni pogovor, osebnega pogovora je morda le za začimbo.

V družinskem sožitju mora biti stalno zadostna mera osebnega pogovora, da družina obstane in izpolni svoje poslanstvo, seveda pa je tudi v družini nemogoče preživeti brez velike količine dobrega delovnega dogovarjanja. V prijateljstvu morda prevladuje klepet, vsekakor pa osebni pogovor nad delovnim.

Torej ni nobenega dvoma, da je besedna govorica učinkovito človekovo orodje za povezovanje človeka z drugimi ljudmi in človeških skupin med seboj. Prav tako ni dvoma, da je pomanjkljivo razvita ali napačno uporabljena besedna govorica huda prepreka za lepo sožitje in sodelovanje ljudi v paru, družini, manjših ali večjih skupinah in v celotni družbi. Vsekakor pa je jezik v celoti namenjen komuniciranju ali občevanju med ljudmi. Odločilno vprašanje je, kje se človek uči svojega jezika za vsakdanje komuniciranje z drugimi ljudmi?

Vloga družine pri učenju komuniciranja

Že lani sem v svojem seminarskem prispevku omenil, da je velik ljubitelj človeške besede, zlasti lepe slovenske besede, Anton Trstenjak (1906–1996), rad poudarjal, da je lepa in bogata materinščina neprecenljiva dota, če jo človek dobi od staršev v družini (Trstenjak 1989). Globoko antropološko resnico o vrednosti jezika za medčloveško sožitje je rad izrazil s stavkom: »Človek je človeku človek po besedi.« Ko rečemo, da je slovenščina naš materni jezik, dobesečno povemo, da je prvinska psihosocialna dediščina, ki se nam je vtisnila v strukturo in delovanje naših možganov skupaj z njihovim primarnim razvojem. Zato so povsem logične pripovedi o zagriženih protislovenskih »ponemčencih« na avstrijskem Koroškem, ki so prej zanikali svoje slovensko poreklo in jezik, v starostni demenci pa znali govoriti samo slovensko.

Ko govorimo o slovenskem jeziku kot materinščini, imamo seveda v mislih t. i. domače narečje oz. narečni krajevni govor, saj je le-ta mnogim prava materinščina, skupni knjižni jezik pa je že drugi jezik, ki se ga naučimo, da nam omogoča skupno narodno zavest, skupno kulturo in je osnova za lažje učenje tujih jezikov. Ko govorimo, da je družina glavna učiteljica lepe slovenščine, se to nanaša predvsem na narečno ali tisto obliko slovenščine, ki je namenjena za govorno komuniciranje in hkrati za globoko osebno doživljanje vrednosti jezika.

Jezik je v celoti naučeno vedenje, toda prvi ali materni jezik mnogo bolj kot katero koli drugo vedenje. To je navzven – iz socialnega vidika – temeljna struktura vedenja in izražanja, od znotraj – psihološko – pa je temeljna struktura človekovega mišljenja in celostnega doživljanja, ki je edini izvir vsega človekovega vedenja (Ramovš 1990). Vsaka družina goji svoj ter nekoliko svojevrsten način doživljanja in s tem nekoliko svojevrsten način govorjenja. Tega specifičnega osebnega doživljanja se otrok nauči v družini. Specifično družinsko doživljanje sprejme za svoje »materno doživljanje«, posledica tega pa je njegov specifični osebni način govorjenja; govorjenje je namreč v celoti zunanji izraz človekovega doživljanja. Družina je torej dobesečno osnovna šola jezika, in sicer odločilna osnovna šola predvsem za govorni in pogovorni jezik, ki ju osvajamo skozi pripovedovanje zgodb oz. z opisovanjem konkretnega dogajanja, izkušenj, doživljanja. Če pa upoštevamo celotno komuniciranje, je rodna družina še odločilnejša učiteljica nebesednega komuniciranja z vedenjem. Ker pa današnja družina ob koncu tisočletne tradicije še vedno doživlja globoko krizo vzorcev vedenja za medgeneracijsko prenašanje vrednot (Ramovš 1995), so starejši in mladi negotovi tudi pri primarnem doživljanju in učenju maternega jezika. Doživljanje slovenščine kot

svojega osnovnega občevalnega jezika in njegovo učenje postaja v veliko večji meri kot nekoč tudi za rojene Slovence stvar osebnega odločanja in zavestnega dela skozi vse življenje.

Ko smo izrekli spoznanje o današnji zahtevi po vseživljenjskem učenju slovenščine kot materne jezika, se nismo oddaljili od vloge in pomena družine. Pri vseživljenjskem učenju materinščine seveda nima svoje vloge rodna družina matere, očeta, bratov, sester in starih staršev, ampak človekova lastna družina. Ta je vse odraslo življenje in starost prostor njegovega najglobljega doživljanja, komuniciranja in ostalega vedenja – tako rodna kot lastna družina sta metropola človeških izkušenj, v kateri kraljuje materni jezik (Ramovš 1993). Če se človek v svoji družini zavestno usmerja v učenje celostnega doživljanja sebe, drugih ljudi, narave in kulture, se s tem vede ali nevede usmerja tudi v nenehno plemenitenje svojega jezika. Učinkovito, to je dialoško komuniciranje med ljudmi vadimo vse življenje v mikrosocialnem ozračju svoje družine. Za njo so pri tem razvrščene druge vseživljenjske šole jezika: prijateljska družba, delovna tovarišija, znanci, javna občila, šole govornišva ipd. Vsekakor se vse življenje učimo jezika za sporazumevanje in sodelovanje v družini, osebni in širši družbi krajevne, narodne, državne, verske in drugih skupnosti, vse tja do svetovne. Lastna družina kot vseživljenjska šola doživljanja sebe, drugih in sveta je torej temeljna vseživljenjska šola, kjer izboljšujemo ali slabšamo svoje veščine za komuniciranje. Dvig komuniciranja pa je danes temeljni pogoj za uspešno reševanje današnje demografske (Ramovš 2007b), ekonomske, ekološke in vrednostne krize.

Trstenjak je ugotavljal, da je družina žarišče vseh vrednot (Trstenjak 1994), živ povezovalc vseh vrednot pa je jezik družine. Ostaja nam še vprašanje, kdo naj danes pomaga družini, da bo kakovostna vseživljenjska šola materne jezika.

Ljudje upravičeno pričakujejo, da bo slovenska vlada varovala materni jezik

Na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje smo leta 2010 izvedli raziskavo *Stališča, potrebe in zmožnosti, ki jih imajo prebivalci RS stari 50 in več let na področju zdravja in socialnega funkcioniranja*. V njej smo zbrali odgovore 1.047 ljudi, ki predstavljajo reprezentativni vzorec prebivalstva, starega 50 in več let, v vsej Sloveniji. Rezultate raziskave pripravljamo za objavo v znanstveni monografiji. V raziskavi je bilo tudi nekaj vprašanj o tem, kako dosledno naj bi Slovenci varovali slovenski jezik v javni rabi ter kdo in kako naj to izvaja. Poglejmo, kaj pravijo.

Na vprašanje, ali menite, da bi morali imeti proizvodi, ki so v prodaji v Sloveniji, informacijo na ovoju tudi v slovenščini, je jasno pritrnilno stališče izrazilo kar 99,5 %. Ta odstotek predstavlja 750.000 prebivalcev Slovenije. Le pol odstotka sodelujočih meni, da na ovoju proizvodov, ki so v prodaji v Sloveniji, ni potrebna informacija tudi v slovenščini.

Naslednje vprašanje se je glasilo, kdo naj bi predpisoval obvezno informacijo v slovenščini. 87,7 % jih meni, da je to dolžnost Republike Slovenije, 10,1 % to nalaga Evropski uniji, preostala 2,3 % pa sta navedla odgovor drugo. Povprašali smo tudi, kdo naj bi izvajal opremljanje proizvodov v prodaji z informacijami na ovoju v slovenščini, in dobili naslednje odgovore: za domače proizvode naj to stori proizvajalec in za tuje proizvode uvoznik, takega mnenja je 68,3 % sodelujočih, to naj stori prodajalec, 28,4 %, odgovor drugo je izbralo najmanj prebivalcev, in sicer 3,2 %.

Vprašali smo tudi, kakšno stališče imajo glede mešanja tujih besed in besedil v vsakdanjo rabo v Sloveniji. Odgovori so naslednji: 78,1 % sodelujočih je izbralo odgovor, da so odločno proti temu

in da je treba ohraniti v vsakdanji rabi v Sloveniji lepo slovenščino, 17,3 % jih je do rabe tujih besed in besedil v vsakdanji rabi v Sloveniji neopredeljenih, rabe tujih besed in besedil ne podpirajo in jih niti ne moti, 2,2 % jih podpira rabo tujih besed in besedil v vsakdanjem sporazumevanju v Sloveniji, odgovor *drugo* pa je izbralo 2,3 % sodelujočih.

Iz raziskave navajamo še tabelo odgovorov na nekatere trditve o varovanju slovenščine v javni rabi ter o javni skrbi za lepoto, pravilnost in razvoj slovenščine.

Tabela 1: Koliko se strinjate z naslednjimi trditvami?

	povsem se strinjam (%)	delno se strinjam (%)	se ne strinjam (%)
1. Inšpektorji in sodišča bi morali z nadzorom in kaznovanjem skrbeti za lepo slovenščino v javni rabi.	74,8	17,2	8,0
2. Obstoječi Sektor za slovenski jezik pri Ministrstvu za kulturo bi moral imeti pristojnosti in sredstva za učinkovito skrb za lepo slovenščino v vsakdanji rabi.	84,3	13,3	2,4
3. Inštitut za slovenski jezik pri SAZU bi moral javnosti redno posredovati svojo strokovno presojo javne rabe in smernice za ohranjanje lepe slovenščine.	84,1	13,8	2,1
4. Inštituti in fakultete vseh znanstvenih in strokovnih smeri bi morali skrbeti za lepo strokovno slovenščino na svojem področju.	91,3	7,9	0,9
5. Naučiti otroke lepe slovenščine v govorjenju in pisanju bi morala biti vrtcem in osnovnim šolam osnovna vzgojno-izobraževalna naloga.	94,1	5,6	0,3
6. Odločilno vlogo pri ohranjanju lepe slovenščine v vsakdanji rabi v prihodnje bo imela družina.	82,5	15,8	1,8
7. Državni in drugi uradniki v javni upravi so dolžni uporabljati lepo slovenščino.	94,0	5,3	0,7
8. Radio in televizija imata odločilni vpliv na slovenščino v vsakdanji rabi, zato bi se morala njuna moralna in pravna odgovornost do jezika povečati.	90,4	9,0	0,6
9. Civilna društva, ki s svojo dejavnostjo razvijajo in podpirajo rabo lepe slovenščine, bi morala država pri tem moralno in materialno podpirati.	81,6	16,0	2,4

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje, 2010, N = 1.047.

Prebivalstvo Slovenije, ki je staro 50 let in več, plebiscitarno izraža svoje stališče, da je osnovna dolžnost države Slovenije varovati slovenski jezik, skrbeti za njegov razvoj ter za pravilno in lepo rabo v javnosti. Dolžnost državnih uradnikov, da uporabljajo lepo slovenščino, se uvršča takoj na drugo mesto za vrtci in osnovnimi šolami, ki pa so tudi javne državne ustanove. Vsakokratna izvoljena slovenska oblast ima torej legitimno pravico, da od svojih uradnikov, izobraževalnih in vzgojnih služb zahteva rabo in učenje pravilne in lepe slovenščine. Naslednji na lestvici, od katerih ljudje pričakujejo rabo lepe in pravilne slovenščine, so inštituti in fakultete vseh znanstvenih smeri ter radio in televizija – tudi to so ustanove, ki so bodisi državne ali imajo državno dovoljenje za delovanje oziroma koncesijo.

Šola lahko postane boljša pomoč družini pri komuniciranju

Tabela 1 prikazuje, da se kar 82,5 % prebivalcev Slovenije, starih 50 in več let, povsem strinja s trditvijo, da bo odločilno vlogo pri ohranjanju lepe slovenščine v vsakdanji rabi v prihodnje imela družina, 15,8 % se s trditvijo le delno strinja. Skupno jih torej več kot 98 % sodelujočih meni in ima živo izkušnjo, da je družina osnovna in vseživljenjska šola maternega jezika in komuniciranja v lepi domači slovenščini. Več kot 700.000 današnjih prebivalcev Slovenije, ki so stari 50 in več let, s svojim prepričanjem in izkušnjo pritrjuje naslovu našega predavanja. To je precej več, kot jih je bilo rojenih v Sloveniji; po podatkih iste raziskave je v Sloveniji rojenih 89,4 %, v drugih republikah nekdanje skupne države Jugoslavije 9,5 % in malo nad 1 % v državah, ki po drugi svetovni vojni niso spadale v Jugoslavijo.

Naša raziskava je torej postregla z jasnim odgovorom na vprašanje, kdo naj najbolj neposredno pomaga družini opravljati njeno temeljno kulturno nalogo, da v njej govorijo lepo domačo slovenščino. Vrtcem in osnovnim šolam nalagajo ljudje najvišjo dolžnost naučiti otroke lepe slovenščine v govorjenju in pisanju. Predvsem pri učenju lepšega in bolj ustreznega govorjenja, to je pripovedovanja zgodb in svojega doživljanja ter dobrega poslušanja, imajo slovenski vrtci in šole veliko neizkoriščenih možnosti pri svojem poslanstvu. Prevladujoč esejski trening kritičnosti je enostranski, zgolj storilnostni – ljudi ne usposablja za vsakdanje toplo človeško komuniciranje in usklajevanje sožitja v družini, službi in družbi. Po raziskavi vrtcem in šolam sledijo javni državni in kulturni servisi: državni uradniki, znanstvene ustanove in javna občila. Ker pa učitelje, državne uradnike, znanstvenike in časnike šola univerza, je odločilna tudi njena vloga, da družini pri učenju lepe govorne in pisne slovenščine oblikuje kakovostne pomočnike. Univerza je torej glavno orodje države za varovanje in razvijanje slovenščine v javni rabi.

Trden, pravilen in lep materni jezik je pogoj za vseživljenjsko osebno rast in ravnotežje ljudi, za njihovo urejeno sožitje in sodelovanje. Tega pogoja ne more nadomestiti noben tuj jezik. Materinščina ljudem omogoči skladno vsakdanje komuniciranje v rodni in lastni družini. S tem jim podari največji kos življenjske sreče.

Literatura

CHOMSKY, Noam, 1989: *Znanje jezika: o naravi, izviru in rabi jezika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

COVEY, R. Stephen, 1998: *7 navad zelo uspešnih družin: oblikovanje žlahtne družinske kulture v nemirnem svetu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- ENGL, Joachim, THURMAIER, Franz, 1995: *Wie redest du mit mir? Fehler und Möglichkeiten in der Paarkommunikation*. Freiburg-Basel-Wien: Herder V. (Številni ponatisi; slovenski prevod: Kako govoriš z menoj? Dobra in slaba partnerska komunikacija. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, 2005.)
- KONFUCIJ, 1988: *Pogovori*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- RAMOVŠ, Jože, 1990: *Doživljanje, temeljno človekovo duhovno dogajanje*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.
- RAMOVŠ, Jože, 1993: Družina – metropola človeških izkušenj. Elisabeth Lukas: *Družina in smisel* (Družinska knjižnica, 27). Celje: Mohorjeva družba. 193–221.
- RAMOVŠ, Jože, 1995: Današnja kriza vzorcev vedenja za medgeneracijsko prenašanje vrednot v družini. Jože Ramovš (ur.): *Družina: zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine v Cankarjevem domu v Ljubljani, 25. in 26. oktober 1994*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropologijo. 263–288.
- RAMOVŠ, Jože, 2005: Učenje lepšega sožitja je naša največja življenjska priložnost. Joachim Engl, Franz Thurmaier: *Kako govoriš z menoj? Dobra in slaba partnerska komunikacija*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka. 149–175.
- RAMOVŠ, Jože, 2007a: *Prostovoljski dnevnik*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- RAMOVŠ, Jože, 2007b: Učenje partnerske komunikacije kot odločilni dejavnik odločanja za rojstvo otroka in za krepitev nove solidarnosti med generacijami. Janez Malačič, Matjaž Gams (ur.): *Slovenija pred demografskimi izzivi 21. stoletja: zbornik 10. mednarodne multikonference Informacijska družba – IS 2007, 8. do 9. oktober 2007, zvezek B* (Informacijska družba). Ljubljana: Inštitut Jožef Stefan. 98–101.
- RAMOVŠ, Jože, 2009: Medgeneracijsko sožitje. *Kakovostna starost* 12/1. 104–105.
- RAMOVŠ, Jože, 2010: Slovenščina kot orodje človeškega dialoga. Vera Smole (ur.): *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 46. SSJLK. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 107–114.
- TRSTENJAK, Anton, 1989: *Skozi prizmo besede*. Ljubljana: Slovenska matica.
- TRSTENJAK, Anton, 1994: *O družini. Izbrana dela Antona Trstenjaka 1*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.